

OPEN ACCESS POLITIKKER PÅ DANSKE UNIVERSITETER HAR INGEN EFFEKT

Tilstanden og udviklingen af open access i dansk forskning tegner et negativt billede, og open access politikker på danske universiteter bidrager ikke til en mere positiv udvikling, konkluderes det i en ny undersøgelse foretaget i forbindelse med en specialeafhandling fra Det Informationsvidenskabelige Akademi i København. Undersøgelsen peger samtidig på en række barrierer for open access. Mere end 80 % af dansk forskning kunne allerede i dag potentielt gøres tilgængelig gennem open access.

AF SØREN DALSGAARD, CAND.SCIENT.BIBL.
SORENDALSGARD@GMAIL.COM

& ANDREAS LARSEN, CAND.SCIENT.BIBL.
ANDLARSENS@GMAIL.COM

Det er et skuffende resultat i en tid med øget fokus på open access, både fra kritiske røster i forskningsbibliotekerne, der peger på open access som en mulig løsning til at sikre adgang i en tid med øgede tidsskriftsomkostninger, og initiativer fra politisk side, hvor der blandt andet i regi af EU er et øget fokus på open access i deres rammeprogrammer og endelig til Danmark, hvor det i dag stilles som krav, at artikler udgivet under projekter bevilliget af forskningsrådene skal selvarkiveres i et institutionelt repository, som eksempelvis PURE.

Hvorfor open access?

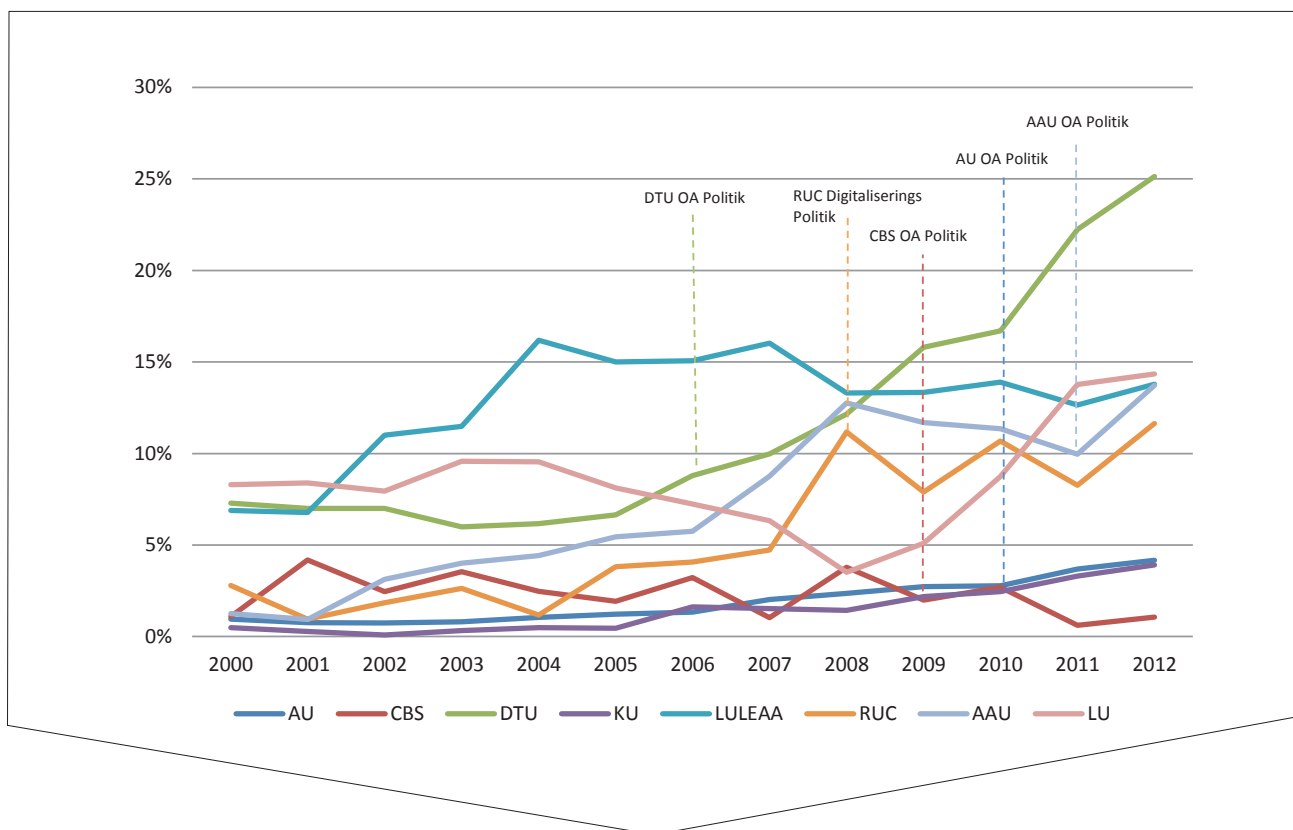
Et af motiverne for open access bevægelsen er opgøret med den paradoksale praksis hvorved offentligt lønnede forskere ”giver” deres artikler væk gratis til tidsskriftsforlag mod at opbygge og vedligeholde et omdømme blandt fagfæller, hvorefter forskningsinstitutionerne, så at sige,

skal tilbagekøbe deres egen forskning gennem betalingen af tidsskriftslicenser. Det er et faktum, at de danske forskningsbibliotekers materialebudgetter er under stort pres, hvilket ses som en generel tendens, og det er blandt andet et resultat af et øget forskningsoutput og stigende tidsskriftspriser. Det bliver sværere at tilbyde et fyldestgørende udbud af vigtige videnskabelige tidsskrifter, uden at det går ud over universiteternes pengepung.

Et andet motiv er ønsket om at øge forskningens synlighed og gennemslagskraft. Danmark har gennem videnskabsministeren tilsluttet sig ministerrådets anbefalinger til open access allerede tilbage i 2007, men en politisk handlingsplan og en national open access politik lader stadig vente på sig.

Open access politikker har ringe effekt

På de danske universiteter har man også skabt initiativer for at sikre adgangen til forskningen, og universiteterne har alle valgt den grønne vej til open access, altså gennem selvarkivering i et institutionelt repository. Den valgte tilgang er på tværs af universiteterne meget ens. Institutionernes forskere anbefales at gøre deres artikler frit tilgængelige. Det er kendetegnende, at det hovedsageligt er de enkelte universiteter selv, som udstikker kursen i deres

Figur 1: Andel af artikler publiceret som grøn open access per år

open access arbejde. I foråret 2013 kortlagdes 6 danske og 2 svenske universiteters brug af deres institutionelle repositorier med henblik på at undersøge tilstanden af open access publiceringsmønstre. Kortlægningen er baseret på over 200.000 artikel poster registreret i universiteternes repositorier mellem 2000-2012.

På trods af den øgede opmærksomhed på open access og gode intentioner fra universiteternes side, viser undersøgelsen dog, at det har en ringe effekt på mængden af artikler der rent faktisk selvkoveres i deres institutionelle repositorier. Generelt er tendenserne, at der ingen synderlig effekt er at spore fra før politikken blev indført til de efterfølgende år. Svage stigninger eller endog svage fald er generelle for resultaterne, hvis der ses bort fra et enkelt af de danske universiteter. Med i undersøgelsen var ydermere to svenske universiteter uden open access politikker. Det er bemærkelsesværdigt, at disse klarer sig bedre end næsten alle danske universiteter i de seneste år.

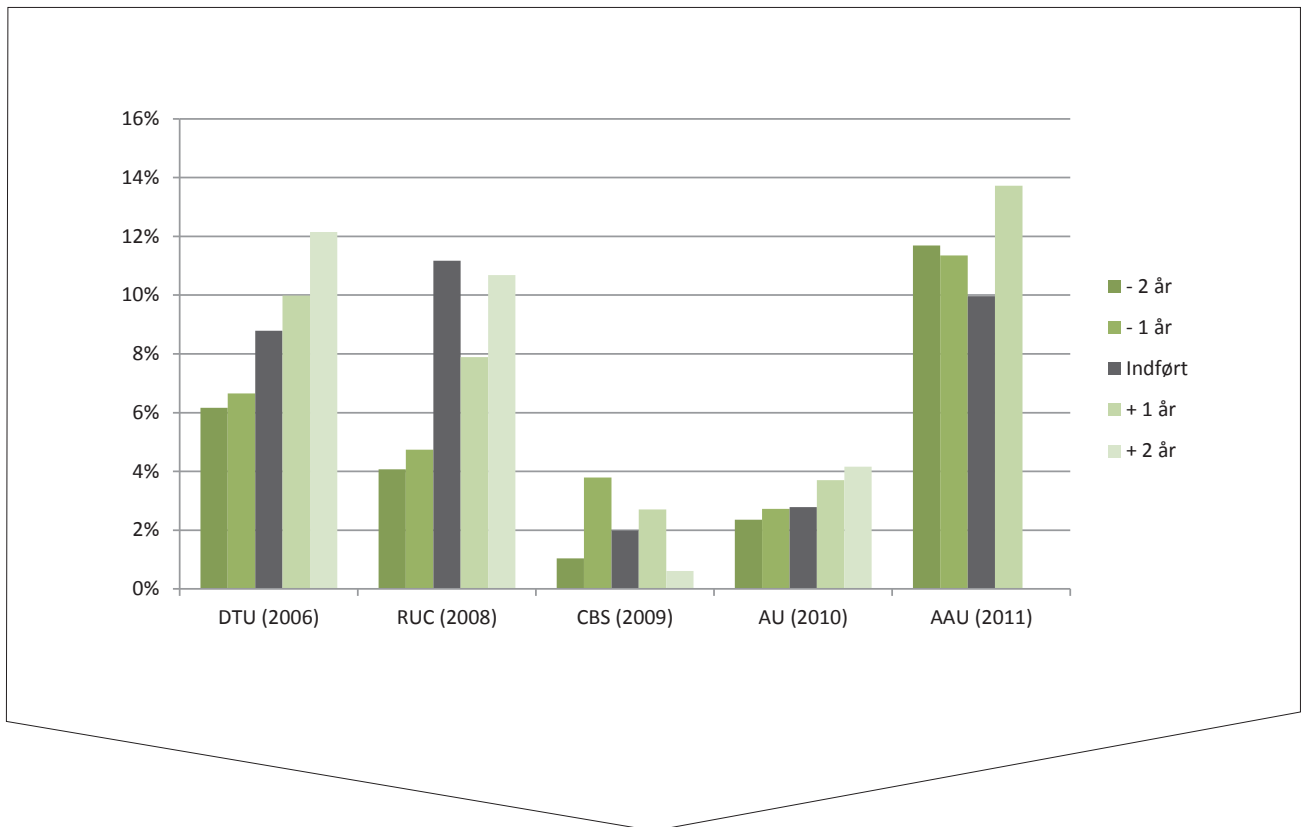
Værst ser det ud på de to største danske universiteter, Københavns Universitet og Aarhus Universitet, som begge selvkoverer færre end 5 % af deres samlede forskningsoutput. Glædeligt er det, at den samlede andel af artikler på alle danske universiteter er stigende, hvilket især er båret frem af enkelte universiteter.

Open access politikker mangler pondus

De danske universiteters open access politikker er alle meget vage i deres udformning og karakter. Enkelte indeholder endda selvmodsigelser alt efter hvor man læser i teksten. Sprogbrugen i teksten kan således i den ene paragraf vægte krævende ord i forhold til selvkovering, men vægter i næste paragraf frivillighed, eller giver en art smuthul til den krævende del. Det er klart, at politikkerne ikke skal ses som lovkrav, men deres vaghed og selvmodsigelse er en helt klar svaghed, som skaber usikkerhed om hvilke mål og ønsker, man har for open access. Politikkerne er generelt anbefalende i deres udtryk, hvilket skaber usikkerhed om intentionernes alvor, og det er i sidste ende hæmmende for at styrke og målrette indsatsen for open access.

National politik

Et dansk open access udvalg blev nedsat i 2009, hvis arbejde endte ud i en række anbefalinger til implementeringen af open access i Danmark. Blandt anbefalingerne var udarbejdelsen af en national politik for open access, men på trods af dette arbejde, er der endnu ikke vedtaget nogen endegyldig overordnet national open access politik. Heldigvis er vedtagelsen af de danske forskningsråds open

Figur 2: Udvikling i den procentvise andel af selvarkiverede artikler (grøn open access) før og efter indførelse af open access politik.

access politik et skridt i den rigtige retning, der måske kan være medvirkende til at give den danske open access indsats fornyet momentum. Men det manglende politiske engagement og den manglende nationale politik, svækker arbejdet lokalt og gør det lige netop forskelligartet og mudret på tværs af landet.

Et stort uudnyttet potentiale

Potentialet for netop grøn open access er rigtig stort. Størstedelen af videnskabelige forlag tillader selvarkivering, og i 2012 var det potentielt muligt at selvarkivere mindst 80 % af de artikler publiceret af forskere ved de undersøgte universiteter. Disse barrierer skal ses som punkter, hvor man med øget handling kan styrke indsatsen.

Hvis man ikke ønsker at arbejde videre med politikkerne og gøre dem stærkere både lokalt og nationalt, er der stadig et stort potentiale for blandt andet bibliotekerne i oplysning og vejledning for den enkelte forsker i dennes muligheder for at gøre dansk forskning tilgængeligt til flere. En ting er helt sikkert: Nedskreven politik alene øger ikke andelen af grøn open access for det enkelte universitet. 🍄

OPEN ACCESS

Open access defineres som den vederlagsfrie og uhindrede adgang til forskningsartikler på internettet og inddeles normalt i to former: grøn og gylden open access.

- ★ Den grønne, også kaldet parallelpublicering, dækker over publicering af en artikel i et tidsskrift, hvorefter den publicerede artikel selvarkiveres i eksempelvis et institutionelt repository, hvor artiklen så kan tilgås og læses uden omkostninger.
- ★ Den gyldne vej til open access indebærer publicering i et tidsskrift, hvor artiklen er frit tilgængelig øjeblikkeligt efter udgivelsen og kan tilgås gennem udgiveren uden omkostninger for læseren. Denne strategi finansieres ofte gennem et såkaldt APC gebyr, betalt fortrinsvis af forskerens institution eller gennem forskningsmidler.